

ARHITEKTURA VALOVA I PRATEĆE VIBRACIJE

(Ana Blandijana: *Anđeli i biljke*, izabrao i s rumunskog preveo Petru Krdu, KOV, Vršac, 2009)

Objavljujući ime petnaestog dobitnika *Evropske nagrade za književnost*, vršačka kuća KOV, inspirator ovog gotovo popinskog, zvezdanog hoda kroz orbite moderne poezije, svojoj već potvrđenoj tradiciji elitne selekcije, i nizu laureata, poput Tomasa Transtremere, Rajnera Kunea, Miodraga Pavlovića, Tadeuša Ruževića, ili Čarlsa Simića i Pola Malduna, pridodala je i jednu pesnikinju – rumunsku književnicu Anu Blandijanu (1942). Tako je, nakon punih šesnaest godina od kako je pesništvo Ane Blandijane prvi put predstavljeno našoj publici (*Svedoci*, KOV, 1993), zahvaljujući ovom priznanju, koje podrazumeva i publikovanje posebne knjige u ediciji „Evropska nagrada“, delo jedne od najomiljenijih i najcenjenijih pesnikinja u savremenoj rumunskoj književnosti, iznova, u još potpunijem svetlu, pred našim čitaocima.

Izbor koji je pred nama, probrano i pregnantno obelodanjuje odlike zbog kojih se ova poezija smatra i tako signifikativno rumunskom, i tako uverljivo evropskom (prevedena je na više od dvadeset jezika i ovenčana najuglednijim nagradama za poeziju, poput Herderove), a zahvaljujući kojima je Blandijana, kako ističe njen prevodilac Petru Krdu, „iako u vreme represivnog režima u Rumuniji progonjena i zabranjivana, izrasla u poetskog stvaraoča koji svojim bogatim i dalekosežnim delom potvrđuje najdublje razloge postojanja poezije“. Upravo u *najdubljim razlozima postojanja poezije* krije se i moguća odgonetka enigmi koja fascinira tumače Blandijaninog dela, posebno ulogu koju je ono imalo u promeni stanja svesti, sred monolita socijalnog sivila i pod stegama komunističkih represija, u klimi ideološkog i kulturnog progona. Jer, uprkos paradoksima i apsurdima koji su egzistencijalno, ili stvaralački, obeležili pesnikinjin put, sudbinu njene porodice i njenu ličnu, tokom dve etape komunističke vladavine u Rumuniji, Blandijana je svoj poetski glas zasnivala čisto i nedvosmisleno lirski, ali bez autobiografskih obola i ispovednog patosa, sa gotovo klasičnom ravnotežom kojom njen stih pronalazi svoju meru iskrenosti, i svoj odgovor čitanju univerzalnog fundusa lirskog nasleđa, u gotovo muzičkom rasponu poetskih motiva, koji poput jednog od njenih ključnih poetskih pojmova možemo označiti – *arhitekturom talasa* – katkad snažnim i čulnim, katkad vanvremenim, reminiscentno mitskim i spiritualnim odgonetanjem ritma ljudske sudbine.

U plimama istorije pak, koje su odredile pesnikinjino mladalačko, ali i kasnije iskustvo, ovaj eminentno lirski, bogato profilisan i samosvojan poetski glas rumunskoj publici je decenijama predočavao, samom mogućnošću poetskog dosezanja dubine bića, i iskustvo duhovne oslobođenosti i prosvetljenja. Individualnu istinu, i artikulaciju posebnosti, ili pak, snažan stav o onome o čemu stvarnost jave i javnosti, u opštim formatima tražene „masovnosti“, individualne potisnuti i beznađa, čuti, a represivna vlast ga prezire, i kažnjava.

No potpuni kontrast između političke realnosti prokaženih vrednosti i značaja individue, i odvažne etičnosti Blandijanine poetske reči, bio je dovoljno reći i eklatantan, čak i u periodima pesnikinjinog izopštenja, kada su se njeni stihovi pamtili i prenosili u nekoj vrsti „usmenog samizdata“, da bi, u svom prirodnom okviru, takoreći čiste poezije, uspevali da privuku neuobičajenu, opštu pažnju. Naime, iako ne izgovaraju ličnu dramu i izbegavaju ispovedni ton, ili lamente zbog pritiska vlasti, stihovi Ane Blandijane su, postajalo to sasvim jasno, u slušaocima i čitaocima budili i potvrđivali upravo *glad za poezijom* – za obelodanjenjem dubokih istina, u ime kojih se poezija stvara.

Neodustajanje od imanentno poetske vokacije, u uslovima koji se surovo okreću protiv svakog vida emanacije i potvrde lične vere, moralnosti i delanja, u samom takvom činu već nose stvaralačku komponentu otpora, na koju se, u prilikama uobičajene ili davno osvojene „slobode stvaranja“ najčešće zaboravlja, kao što se, spram neprekidne, opšte i vlastite egzistencijalne ugroženosti, u klimi dojava, zabrana, cenzure i izopštavanja, lični integritet i genuini dar njihove odbrane isključivo poetskim delanjem, gotovo na mitski način mogu povezati sa značajem, veličinom i hrabrošću – kako same poezije – tako i za onoga ko je stvara. Pesničke reči, ukratko. Jednako važne za stvaraoaca, ali i za njegove savremenike, za vreme nastanka i vreme posle. Kao svedočanstvo – mogućnost svedočenja mogućnostima same poetske reči – koja, kao u slučaju Ane Blandijane, ni onda kada je bivalo teško, i nadasve opasno, do neprozirnosti mračno – ništa nije sakrila.

U takvim uslovima, posvećenost rečima ne može biti tek puka profesija reči, niti goli artizam – ništa drugo, dakle, do potpuna otvorenost iskustvu – egzistencijalna, emotivna i duhovna strategija svijanja gnezda u praznini, vraćanja smisla beznađu, priznanja i prihvatanja ranjivosti, nesigurnosti, traganja za svim formama istine. Koje su uvek pesnikove, lične, ali koje, u svetlosti unutarnjih otkrića, sažimaju i iskustva opšte, „reprezentativne ljudskosti“, i upravo stoga što su samo to – ništa više do senzibilno, u isti mah i složeno i odgovorno razumevanja sveta – one svoj mitski eho i vitalizam iznose ubedljivo, iz ličnog, ali i opšteg hada. Stoga pesma „Dar“, čije stihove pamtim iz engleskog prevoda, odista deluje autopoetički, i u univerzalnom smislu profetski, kao dvoznačno lice poetske sudbine: „Moj dar je tragičan, kao neka drevna kazna/ Sve što taknem pretvara se u reči...“

Reč-sudbina poetsku avanturu Ane Blandijane tako čini njenim neraskidivim ličnim savezništvom sa saznanjem sveta, ali još pre toga, duboko religijskim shvatanjem poretka zbilje, u kojoj se unutrašnja svetlost i sloboda dosežu etičkom *obavezom svedočenja*, ovde i sada, i uvek. Ili, drugačije rečeno, snažna vizionarska strategija, koja orkestrira ne samo predele poetske imaginacije, ali uvek i njih, podsticana je u delu Ane Blandijane i konstantnim artikulisanjem unutarnjih otkrića, koja su često neposredan eho i one druge, nezamaskirane stvarnosti, istorijskog trenutka, istorije u načelu, koja se nikada ne odvija van nas.

Lična ranjivost, i razuđena senzibilnost ove pesnikinje, stoga se, umesto ispovedne naracije, opredeljuju za opservaciju, albume prizora iz neposrednog života, obeležene prefinjenim ironičnim parabolama, koje dotiču i na inventivan način saopštavaju iskustvo epohe, što ih čini bliskim i shvatljivim savremeniciima, ali, i pored izraženih kontekstualnih smislonih voluta, pokazalo se, ne i sasvim neprozirnim cenzorima. No, i pored zabrana, koje su u nekoliko perioda pratile njen rad, Blandijana je istrajala u svom suštinskom opredeljenju za etiku poetske reči. Poput Eve Lipske, na primer. Koja je, od najranije poezije, stilskim

inovacijama i prelomljenom semantikom svog stiha, gradila bogat smisaoni prilaz vremenu – prošlom, sadašnjem i budućem – u naglašenom nastojanju da poetsku vokaciju ne liši pogleda na otvorene prelome, i „havarije kontinuiteta“, obračunavajući se tako i sa svakim vidom slepila ili ćutnje pred zločinom, i zlom u čoveku. Jer može se, kako ironično primećuju njeni stihovi, *trčati na bojno polje/ samo zato/ da bi se u pesmu upisala brojka ubijenih.// ...da bi se prepoznao pejzaž iznad budućih/ ruševina.// ...Može se trčati na bojno polje/ samo zato/ da bi se trčalo.*

Blandijana ulogu svedoka izvodi iz složene perspektive, primerene vlastitoj poetici (*stojimo viseći/ (O vlastitom pitanju/ Kao zastava na vešalima)*), ne abolirajući pasivnost, čekanje da zlo „samo od sebe prestane/ Kao što se završava tunel...“ (pesma „Svedoci“). Njen osoben glas, upreden u melodiju stiha, jasnovid i upozoravajući, osamdesetih godina prošlog veka, i u političkom kontekstu njene zemlje, stoga je prirodno, kontekstualno, delovao i kao opomena, i pobuna – a u očima vladajućeg režima – kao disidentstvo na delu.

Pri tom je ova poezija raskošne senzibilitnosti, pre svega, krajnje spontano izražavala i snažno osećanje lične poniženosti, ili sapatništva, u uslovima propisanog življenja, obeznačenosti bivanja i nestajanja, „upotrebe čoveka“ – i za pesnikinju jedne još osetljivije i ranjivije teme – zloupotrebe najdublje intime u političke svrhe, pa tako i „upotrebe žene“, u projektu nasilnog rađanja, sa ciljem „jačanja nacije“, koji je doslovce poništavao integritet, slobodu i dignitet žene, čemu je posvećena pesma „Dečiji krstaški rat“, jedna od najpotresnijih ove kolekcije, a u vreme svog nastanka, i jedna od najprevođenijih iz tadašnjeg opusa Blandijane. Stihovima ove kratke pesme, rastrzano pulsira bilo „nepitanih majki“ (svaka žena u Rumuniji, naime, bila je u obavezi da rodi bar četvoro dece!), uz krike pobune čitavog jednog, još nerođenog naroda, „osuđenog da se rodi“. U mnogom pogledu ova pesma je egzemplarna, budući da najrečitije svedoči o tome kako u samoj suštini jednog poražavajućeg iskustva (u ovom slučaju dvostruke negacije identiteta, gde su i nerođeni i živi jednaki stradalnici u potpunoj anihilaciji individue, njenoj asimilaciji u beznadežno sve, i u opštost poništenja), Blandijana, u svom pesničkom biću apolitična, postaje pesnik nepristajanja i otpora. U direktnosti ovog poetskog stakata nije se mogla sakriti, niti ublažiti, tragična realnost, koja čini podlogu pesme, niti njena snažna kritička žaoka.

Kao što jedna posve drugačija, gotovo nadrealistička pesma-plakat, pod naslovom „Sve“, odudarajući od pesnikinje sklonosti ka melodioznom skladu reči, iznosi tek spisak pojmova, bez komentara, naporedni niz, koji sučeljava rečnik propagandnog zasenjivanja sa njegovim alternativnim, ogoljenim značenjima, koja razgrću stvarnost rumunskog svakodnevlja (*...lišće, reči, suze/ kutije konzervi, mačke/ tramvaj katkad, redovi za brašno,/ žitni žižak, prazne flaše, besede/ iskrivljena televizijska slika... Pesma Rumuniji, adidas, /bugarski kompot, vicevi, riba,/ sve*), obelodanjujući, bez ikakvog vidljivog programskog okvira i ideološkog cilja, *stanje stvari* – kao validni odgovor spoljašnjim uslovima, ali i imanentnom umetničkom porivu saopštavanja istine.

Pesme ovakvog karaktera i usmerenja najneposrednije objašnjavaju kako je bilo moguće da poezija Blandijane – duboko spiritualna, ali i u svom primarnom osećanju sveta nepotkupljiva – jednako prirodno artikuliše opšte stanje egzistencijalnog beznađa, a da pri tom njen duboko poetski, ukusu šire publike neprilagođen govor, upravo po savesti i meri ukupnog, ličnog i stvaralačkog integriteta, postane opšteprihvaćen – kao glas zabrinutosti, opomene, podsticaja, i kolektivne težnje ka političkim i društvenim promenama.

Iako u svom poetskom pismu Blandijana ponajpre koristi blagu narativnu razućenost, prerušavanje kritičkog impakta biljnim arabeskama, upravo jedan prevashodno poetski metod u njenoj pesmi neprekidno stvara i preko potrebnu ravnotežu između imaginarnog i želenog, sa jedne strane, i same zbilje, budući da njena *proširena metafora*, iz svog polaznog hermetizma vodi u žive detalje i prepoznatljive prizore – dobra ili zla – koje u kontekstu rumunske stvarnosti, ili i van nje, u načelu, nudi sam život. Pritajena opomena tako je u isti mah i snažni dotok motiva od primarne važnosti za opstanak – za realni život, i život pesme.

Ali u svakom stihu Ane Blandijane ima i nečega od prosjaja molitve i filozofskog taloga, uspomene na esencijalno, na drevno i sjevremeno, mnogo puta iskušano i prekaljeno, u čijem posebno spravljenom, novom poetskom supstratu, njen stih deluje kao protivotrov spram „toksina straha” ili kao antišok terapija protiv preteće kolektivne hibernacije. Kao snažan impuls buđenja i podsticaja. „Ne zaboravite da samo spavate./ Setite se da ste živi”, neke su od njenih, na mnogo načina variranih opomena, ili molitvi. „Jer ravnodušnost je”, kaže pesnikinja u jednom svom intervjuu, „sila jača i od same smrti”. A u poeziji je „u igri ono što je život, a to je ono što jednako znaju i pisac i čitalac”, dodaje u istom pasazu, objašnjavajući tako fenomen javnog upliva koji je imala, i koji ima, njena pesma.

Najveću stvaralačku tragediju, uostalom, ili stvaralačku negaciju, jednaku negaciji života, ova pesnikinja, kako se može pretpostaviti, i kako kazuje njena antologijska pesma „Torkvato Taso”, vidi u strahu, oklevanju, u praznini nenapisanih stihova, nekoj vrsti ukletosti, koja je mogući rezultat zastrašivanja, ili samo osećanje ustrašenosti, koja je dakle, posve moguća pošast pasivnosti što se pomalja kao obistinjenje stvaralačke ćutnje: *Iz tame je došao k meni, on, pesnik, // Promašeni pesnik iz straha. / Beše veoma lep. Kao na rendgenskom snimku / Videla se poezija u njegovom telu. / Poezija nenapisana iz straha.*

Probuditi se u toj ćutnji, isto je što i sresti lice ravnodušnosti, uspavanosti, ili – iluzivno verovanje da je „život san” – iskustvo na koje alarmantno upozorava Blandijana, a koje, u izbegavanju stvarnog buđenja, ne može biti drugo, do buđenje usred smrti.

Premda gotovo svaka od ključnih pesama Ane Blandijane predstavlja situaciju koja je poetski do vrha ispunjena, saznavno, emotivno, iskustveno, i koja, upravo takva, predstavlja svet po sebi, to ni iz daleka ne iscrpljuje magiju ove poetske avanture – i njenu višeglasnost. Reklo bi se, naime, da se u živosti kreativnog impulsa pesnikinje, u svakoj etapi njenog sazrevanja, i u svakoj zbirci, rađa drugi stvaralački personalitet, koji na svoj način postaje oličenje hrabrosti i spremnosti na različite kreativne izazove. U samoj suštini, to je odgovor stvaralačkog poriva iskušavanju kontroverzne prirode same poezije, i druge strane reči.

A time i one koja izvire iz tišine.

Tako će niz pesma ovog izbora (na rumunskom jeziku do sada su publikovane tri knjige izabrane poezije Ane Blandijane) osnovne fenomene njenog pesništva – kao što su *život, smrt, imaginacija, san* – prikazati u nekoliko različitih spektruma značenja. Između ostalog, to obelodanjuju i potvrđuju njene sublimne vizije, posvećeni regionu imaginacije i natčulnih spona vidljivog i nevidljivog – njena „zemlja sačinjena od ptica” – sjajne, minijaturene slike crkvice sa ptičjim krilima, koje preleću svakidašnje prostore naše teskobe, i oslobađaju nas bedema konvencija, dvostrukih klopki života i smrti („Zasede”). Tu se njene metafore neopaženo iskradaju u prefinjene evokacije, u prizore čija mekota sugerise „jezik zvona/ u katedrali od vune”.

„Biti pesnik“, uostalom, kako je jednom izjavila, „nije profesija, već misterija“.

Tako odbijesci realne sakralne kulture Blandijane, svešteničke kćeri, njeni od rane mladosti sa njom srasli ideali dostojanstva, etičnosti, unutarne harmonije i čistote, koji je i dalje vode i inspirišu, prerastaju u reminiscentne evokacije eleusinskih tajni ili prosjaje poetskog zaveštanja Lučijana Blage, nadnoseći se, u isti mah, nad egzistencijalne tačke zebnje, da bi u novom, nadrealnom prostoru, osvojenom posvećeništvom i meditacijom, u tišini, i u slikama otvorenim pejzažima transparencije, označili duhovne regione u kojima se ništa ne gubi, „samo se vreme skuplja u duši“, i gde se granice na čudesan način pomeću, premeštaju i preokreću, dobijajući druga značenja, nekog pogleda oduvek, nekog oka „od iskona“, pred kojima se ništa ne može sakriti: „Kao da si sahranjen u nebu/ Pre nego što bi dospao u grob“ – kako objavljuju njeni razgovori sa tajanstvom, sa drugim licem sveta, drugim glasom po sebi, bliskim neimenovanim apsolutu mira i tišine, „Iz koje sve teče/ Kao krv iz rane“. Tako nam poverava naime, izvanredna, dvanaestodelna pesma „Tvoja tišina“, prevedena iz pesnikinjinog neobjavljenog rukopisa, koja kao da ostvaruje upravo onu stranu poetske paradigme, koja, iz nevidljivog prisustva, nakapalog u mistiku saznanja, vodi u neku novu ili drevnu prirodu bezglasne reči.

Ne dozvoljavajući svom stihu, ni u jednom motivskom krugu, potpuno ukotvljenje, klasičnu, neupitnu mirnoću i prizvuk definitivnosti, Blandijana je pre svega pesnik modernog poetskog čula, spremna da intenzivira sopstvena vidna polja, da ih dovede u bliske dodire, i da na taj način načini hrabre iskorake, ukrsti nove svetlosti, i hibridno obogati svoj poetski sveden, rafiniran lirski prostor. Njena pesma je stoga uvek živa tvorevina, *arhitektura u pokretu*, u čijem je središtu čovekovo biće, smrt kao blizanac života, i ushićenje kao dvojniki zebnje.

Tu sloboda svih postavljenih pitanja podrazumeva blago, katkad i humorno i igrivo odobravanje njenih anđela, spremnih da je prevedu ka nepoznatom, neiskušanom, ka homogenizaciji najudaljenijih prostora, što vode od snova do buđenja, pa iznova u stvarnost egzistencije – ali sa novim prtljagom, u kome je smisao izliven od nekadašnjeg i od potonjeg života, do vrha ispunjen sabranim iskustvom, sazdanim od različitih trenutaka u vremenu istorije, ili od bezvremenog časa mističnih otkrovenja.

Njene biljke, koje znaju tajnu „buđenja iz mrtvih“, kao i njena poetika čulnosti, zamašnjog bivanja u telu, i nije drugo do slavljenje života u svom rasipništvu sekundi i minuta (pesma „Linija“), ali i njeno unutarne posvećeništvo koje – ništeći prazninu – prerasta u pesničku filozofiju, unekoliko i divinaciju metamorfoze – delimično obistinjenje ove poetske vere – bez koje se ne može zamisliti čovekovo neumiranje, u dugom sledu vekova, u svoj njegovoj ugroženosti, i slavi stvaranja.

A to je zapravo svekoliko pouzdanje pesnikinje u svudprohodne reči: reči-otkrivaocice, i reči-svedoke, *reči sa pokrićem*, koje i naše celokupno postojanje čine pismom. Tragom u vremenu, i pamćenju.

U isti mah, to je očaravajući poetski fantazam negiranja crte, brisanja granice – što svaku udaljenost čini prepoznatljivom i bliskom, a sve nemoguće, u suštini, u jednoj tački vremena i prostora, mogućim.

Za Anu Blandijanu to jeste sinonim pisanja, i postojanja.

Nagoveštaj i potvrda pobeđe života. Njim samim.

Očekivana, a u njenom egzemplarnom slučaju, i dosegnuta, poetska istina.